

“הזכות להיות שונה”: טקס הקהילה ההומולסבית ביד ושם, מאי 1994

מאת

ד"ר שרון ליבנה, אוניברסיטת חיפה וד"ר עמית קמה, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

ב-30 במאי 1994 הגיעה קבוצת אנשים ל'יד ושם' שביקשה לערוך טקס ב'אוהל יזכור', אתר המהווה את המקום המרכזי ביותר של הנצחת השואה. לכאורה, הסיפור טריוויאלי: קבוצות רבות מבקשות לערוך טקסי התייחדות באתר זה. אך אירוע זה אינו מזכיר טקסים דומים בשל מספר סיבות: הסיבה הראשונה היא זהות המשתתפים, הומוסקסואלים ולסביות יהודים מישראל ומחוצה לה, אשר הגיעו על מנת להזכיר ולזכור הומוסקסואלים ולסביות יהודים ושאינם יהודים שנרצחו על ידי הנאצים. הסיבה השנייה לייחודו של הטקס נעוצה בתגובה הנסערת לקיומו, ההפגנה שהתקיימה נגדו במהלכו והוויכוח הציבורי הגועש שהתעורר בעקבותיו. ויכוח זה היה הפעם הראשונה שבה תהליכי הקבלה והנראות של הקהילה ההומו-לסבית כללו התייחסות לגורלם של בני הקהילה בשואה. הטקס פרס את זיכרון השואה ההגמוני, ששלט עד אז בכיפת הממלכתיות. המחקר, שנציג בכנס **היה רע לתפארת: אוטופיות קוויריות בישראל? באוניברסיטת בר-אילן ב-25.12.2019**, נועד להאיר את הקשרים המורכבים בין תרבות הזיכרון, השיח הפוליטי המקוטב והתפיסות הרווחות בנוגע להנצחה 'ראויה' של השואה.

התקשורת התייחסה למארגני האירוע ומשתתפיו ולמתנגדים להם תוך הצגת שני מחנות ניצים: מצד אחד, רוב הכתבות נקטו במלים נטולות מטען שלילי כדי לתאר את המשתתפים. לעומת זאת, מרביתן סימנו את המתנגדים לאירוע כמשתייכים לקבוצה המוגדרת על פי השתייכותם הפוליטית (חברים בתנועת כך) ומקום מגוריהם (קרית ארבע). היות שתנועת כך הוצאה מחוץ לחוק ולא נתפסה בציבוריות הישראלית כראויה ליטול חלק ב'משחק' הפוליטי ובמרחב הציבורי, ניתן להקיש שהשיוך הזה תרם דווקא למסגור אוהד של האירוע. הפיצול בין קבוצת ה'אחרים' לבין קבוצת ה'אנחנו' המאפיין את הכתבות מתווסף לדיון בסוגיה הבווערת: למי מותר לקיים טקס זיכרון ב'אוהל יזכור'? האם זיכרון השואה והנצחתו הינם נכס בלעדי של יהודים הטרוסקסואלים? גבולות הטריטוריה ה'מקודשת' של השואה זועזעו משום שחברי קבוצת ה'אחרים' מנסים לחדור אל תחומי קבוצת ה'אנחנו' ההגמונית. יתרה מכך, הדיון עצמו חיזק את הכנסתם של ההומוסקסואלים והלסביות אל תוך עולמם של ה'אנחנו', ולו רק משום שה'אחרים' מכווננים כעת כבני הפלוגתא הפוליטית ולא בני קבוצת המיעוט, שנתפסו באופן מסורתי כ'אחרים' מובהקים.

הקהילה ההומו-לסבית, שערכה את האירוע במסגרת מאבקה לשוויון, להכלה ולקבלה, נתפסה כמעוררת פרובוקציה לחינם. מארגני האירוע הדגישו בכל הראיונות כי לא ניסו לערער על מיקומם המרכזי של השואה ו'יד ושם'. להיפך: הטקס נבנה והושתת על הכללים המקובלים והממסדיים. הטקס היה אמור להצביע על שאיפתה של הקהילה להיתפס ולכונן את זהותה בתוך המערכת החברתית ולתת לה משנה תוקף. הטיעונים שהושמעו בתקשורת ומעל במת הכנסת בדבר פרובוקציה לצורך "יחסי ציבור" מלמדים על כך שהניסיון להשתלב עורר חרדה קיומית. הטקס היווה, אם כך, איום על זכרה של השואה ונתפס כפגיעה בזיכרון.

לסיכום, התקשורת נטתה לבחון את האירוע דרך 'משקפיים' פוליטיים בהצגת מכלול הטיעונים בהקשר של מאבק על נראותה של הקהילה ההומו-לסבית ועל זכותה ליטול חלק שווה-ערך באתוס הישראלי-יהודי. עולה מתוך הקריאה בעיתוני התקופה שהאירוע ומארגניו זכו לתמיכה נרחבת למדי. לא מעטים היו הדוברים שהביעו אהדה ואף סינגרו בעד הזכות המוקנית גם ללא-הטרסקסואלים להיכלל בציבור הזוכרים. לדידם, אין מניעה להנציח גם את זכרם של לסביות והומוסקסואלים שניספו בשואה, ואין בכך מאומה העלול לפגום באיתנותה של ההנצחה הכלל-יהודית. טקס הזיכרון קרא שלא במתכוון תיגר על הגבולות הסמליים של זיכרון השואה והנצחתו. בעקיפין הוא העלה לסדר-היום הציבורי את טווח התיחום החברתי של בעלי הזכות וההרשאה לשאת זיכרון זה. החברה הישראלית הועמדה במבחן שבו אותגרו הסובלנות, הקבלה והלגיטימציה של ה'אחרי'.